

9, en met woord op woord in de Schrift, waaruit blijkt, hoe de heilige en waarachtige God toornig tegen al wat schijn en misleiding is.

Wat Jezus deed tegenover de Emmaüsangers, rechtvaardigt zich in zijn liefdevolle bedoeling aanstonds zoo voor een ieder, dat alleen jachtmakers op moeilijkheden, met hun verengd bewustzijn, er een kwestie uit smeden kunnen.

Maar hier, bij Jozua en David, waar het gaat — niet ten goede van menschen, maar om hun ondergang en verderf, is het zoo heel iets anders.

Nu moet bij dergelijke vragen altoos vooropstaan, dat van het antwoord erop, nooit ons geloof in de waarachtigheid van de Schrift afhankelijk is; en dat, ook al zou het ons niet gelukken Gods doen, waarvan de Schrift ons verhaalt, te verstaan en op voor ons verstand bevredigende wijze te verklaren, dit noch aan de betrouwbaarheid van het Woord, noch aan de heiligheid van Gods doen iets af of toe doen zou.

Doch hier is ons zulk inzicht niet ontzegd.

We vinden het te gemakkelijker, als we den oorlog zelf, waartoe de krijgslust behoort, en, nog een weinig dieper tastend, het recht tot zelfverweer, binnen onzen gedachtenkring trekken.

Zelfverweer — oorlog — krijgslust — als God deze drie veroorlooft, onthefte Hij ons daarmee van een verplichting ten opzichte van onzen naaste, die Hij ons in Zijn wet met nadruk oplegt.

Bij het veroorloven van persoonlijk zelfverweer en van oorlog onthefte Hij ons van het gebod: „gij zult niet doden“. Bij het veroorloven van de krijgslust, onthefte Hij ons — ten deele althans, immers voor wat onze gedragingen aangaat — van het gebod: „gij zult geen valsche getuigenis spreken“.

Doch de laatste twee: oorlog en krijgslust, laten zich terugbrengen tot het eerste: het zelfverweer. De oorlog toch sluit de krijgslust noodwendig in, en ligt op zijn beurt reeds opgesloten in het zelfverweer. Is van het zelfverweer feitelijk niets dan een bijzondere vorm.

In de reden, waarom God het zelfverweer toestond, moet derhalve ook de reden liggen waarom Hij oorlog en oorlogslust veroorloofde.

En die reden ligt in het recht en de roeping, tot zelfhandhaving en verdediging van eigen leven tegen wie dat leven poogt te vernietigen.

Hoe kan nu — zoo komt ten slotte onze vraag te luiden — de poging van onzen naaste om ons in ons leven, dat is in ons aardsch bestaan aan te tasten, en, zoo mogelijk te vernietigen — voor onzen God een reden zijn, om ons te ontheffen van een verplichting jegens onzen naaste die overigens steeds voor ons geldt.

Die reden moet — dat is voor ieder aanstonds duidelijk — gelegen zijn in de verhouding waarin onze naaste zich tot ons stelt, zodra hij ons gaat bedreigen in ons leven.

En dat is metterdaad een verhouding die elken zedelijken band doorsnijdt, die den grondslag waarop alle onderlinge zedelijke verplichtingen onder ons menschen rusten, wegslaat. Wie ons in ons leven aanrandt en daarmee in ons aardsch bestaan poogt te vernietigen — verder dan dit aardsch bestaan reikt zijn vermogen niet — die poogt ons niet maar eenig goed: echt, of stoffelijk bezit, of goeden naam te rooven — maar die snijdt, door ons weg te willen hebben, allen band van menselijke gemeenschap door.

Hij snijdt dien door, niet door ons mensch-af te maken — want dat kan hij niet — maar door zelf al wat menschelek is tegenover ons af te leggen en uit te schudden — door, als een redeloos en wild dier ons naar de keel te vliegen.

En in den uitersten nood, waarin zijn diërisch geweld ons brengt, komt onze God tussenbeide, en zegt: door u, met doodslag uit de menscheleke gemeenschap te willen bannen, heeft uw naaste, zich het redeloze dier gelijkmakend, zich zelf er buitengesloten — daarom zal hij buitengesloten zijn. Ten aanzien van hem hef ik op het gebod, dat als een schild alle menschenleven dekt. Hier is het zwaard. Voltrek, uw eigen leven verdedigend, in Mijn Naam aan hem het vonnis: Die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan.

Dit alles, ligt, dunkt me, geheel in de lijn der Godsopenbaring, en doet ons ten volle verstaan, hoe God zelfverweer, en derhalve oorlog, hoe Hij

eischen aan het gebouw, wel is dit het geval met het orgel, dat als regel wordt gebruikt om het gezang te ondersteunen.

Meent een enkele collega, dat het orgel, als be-

oorlog, en derhalve krijgslust, heeft kunnen veroorloven.

Welbeschouwd ligt daarin geen opheffing van eenig gebod Gods voor wie in zijn leven bedreigd en aangetast wordt — maar wel een wegnemen van boven het leven des aanvallers van het schild, dat God in de verboden: „gij zult niet doden“ en „gij zult geen valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste“, beschermend opheft over het menschenleven.

Bij dezen gedachtengang wordt wel duidelijk bij wie er het waarachtig verzet tegen den oorlog is: bij de menschen van „den vrede-tot-elken-prijs“, of bij ons, gereformeerden.

Intusschen is bij dezen gedachtengang óók duidelijk, dat in wat zelfverweer, oorlog-voering en krijgslust wettigt, ook tegelijk de beperking ervan ligt.

Die beperking ligt in wat tot eigen verweer noodzakelijk is. De vrijheid tot het gebruiken van krijgslust in hinderlaag, schijnbeweging enz. geeft dus allerminst een vrijbrief voor alle soorten van liegen en bedriegen.

V.

F.

MUZIKALE KRONIEK

Koninklijke Christelijke Oratoriumvereniging.

De bespreking van Cuypers' Kerstoratorium vroeg nogal veel ruimte; daarbij komt, dat ook andere onderwerpen een beurt moeten hebben, en zoo bleef voor de uitvoerende vereniging het waardeerende woord ter gelegenheid van het groote jubileum in de pen. Zelfs meenden sommigen in mijn zwijgen over de uitvoering van het oratorium qua talis ernstige critiek te mogen opmerken. Omdat ik geschreven had over „foutjes en tekortkomingen van de uitvoerenden, die immers tegen de bedoeling van den componist insluipen,

heid geboden om zijn excessieven kleurenrijkdom ten toon te spreiden.

Het streven van den architect is er op gericht, om de technisch-noodzakelijke pijpen zoodanig te groepeeren, dat een decoratief geheel ontstaat.

Een zuiver streven bracht ook op dit gebied reeds zeer goede resultaten.

Het knielen der vrouwen tijdens het gebed, zooals we dat in een orthodox-protestantsche kerk in Parijs zagen, maakte een plechtigen indruk.

Of deze houding van den ootmoed, het „knielen in schuldbesef van den zondaar“ meer wenschelijk is dan het „voor God staan van den verlost“ in onzen eeredienst, mogen onze theologen uitmaken. In dit verband kan worden volstaan met de opmerking, dat de voor het knielen benodigde plaatsruimte in onze kerken gewoonlijk niet aanwezig is en hiermee eventueel bij kerkinrichting zou zijn te rekenen.

De dagverlichting van ons kerkgebouw dient zoodanig te zijn, dat lezen van normalen druk geen bezwaar oplevert. Een mysterieus half-duister is daarom al ontoelaatbaar, doch hoort ook in de „klare“ Calvinistische sfeer niet thuis.

Goed gekozen glas, dat het felle daglicht getemperd in de kerkruimte toelaat, kan de „stemming“ in het gebouw ten goede komen.

Gekleurd glas is echter een gevaarlijk materiaal. Wie het niet beheerscht, — en dat zijn er onder de architecten slechts weinigen — blijve er af,

Afb. 26. Kansel en orgel Maranathakerk te Rotterdam. Architect: B. T. Boeyinga, B.N.A.

en roep de hulp van een — de kerksfeer aanvoelend — glaskunstenaar in.

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Kerkbouw.

VII.

Zeër kort mogen in dit laatste artikel nog enkele opmerkingen worden gemaakt over het oefenen van barmhartigheid, het gezang met begeleidend instrument en het gebed, voorzover deze met de inrichting van het kerkgebouw verband houden, over verlichting, verwarming en ventilatie om dan te eindigen met aan te sluiten op het begin van deze artikelen.

Het systeem van „inzamelen“ met zakjes-met-lange-stokken maakt niet te lange banken noodzakelijk.

Het toch al hinderlijke collecteren worde niet verergerd, doordat de „inzamelaar“ slechts ten koste van overmatige fysieke inspanning sommige kerkangers kan bereiken.

Bij het gebruik van z.g.n. doorgeefzakjes speelt de lengte der banken een minder voornamelijk rol, doch ook om andere redenen zijn niet te lange banken gewenscht.

Overigens verdient de laatste methode, naar het ons voorkomt, verre de voorkeur boven de eerste. Het gaat vlugger en rustiger.

Het neerleggen van het „offer“ der gemeente op een tafel op het podium, zooals dat o.a. geschiedt in de Duinoordkerk in Scheveningen en in een Parijsche kerk, is vrij wat stichtelijker dan het rinkelend leegstorten der zakken tijdens den

Afb. 24. Kansel en orgel Geref. kerk te Groningen. Architecten: Kuiler en Drewes.

dienst en kan in de meeste kerkgebouwen geen overwegende bezwaren ontmoeten.

Stelt het gezang der gemeente geen bijzondere

Afb. 25. Kansel en orgel Geref. kerk te Den Haag. Architect: B. v. Heiningen.

hoorend tot dat deel van de handelingen in den eeredienst, waarbij de gemeente actief is, moet opgesteld zijn aan de zijde der hoorders, het lijkt ons toe, dat we op dit punt minder dogmatisch mogen zijn en daarom de plaats boven den kansel niet behoeven uit te sluiten.

Was de plaats van den voorzanger, die een overeenkomstige functie had, niet op het podium? Reeds om accoustische redenen zal plaatsing in de lengte van het gebouw wenschelijk zijn.

Tenzij men de gunstige plaatsen op een front-galerij voor het orgel wil prijsgeven, lijkt de plaats boven den kansel om technische redenen uiterst geschikt.

Doch ook op aesthetische gronden verdient deze schikking de voorkeur.

Het orgel toch is in ons kerkgebouw één van de weinige, eigenlijk het eenige belangrijke, decoratieve element.

Indien de bouwmeester zijn taak beheerscht, biedt het een ongezochte gelegenheid om het centrale punt van den eeredienst bijzonder te accentueeren en den kanselwand te maken tot een decoratief geheel, dat aan de kerkruimte hogere schoonheid verleent.

Voorbeelden van goede oplossingen zijn gelukkig reeds aanwezig en ten eerste kan toegevoegd, dat de orgel-„kasten“ hun tijd hebben gehad.

De als „versiering“ of „bekroning“ bedoelde, vaak gedrochtelijke kinder-engelen met angstwekkend-afhengelende beenen, krijgen uiteraard bij den modernen kerkbouw geen kans meer om de goemoedsrust der gemeente te verstoren.

Evenmin wordt den schilder-verver nog gelegen-

en die w
noodzakeli
liter“ te n
ik aan de
gevonden
Nu „met n
onjuist
sitie en w
zoo veel m
bankelijk
factoren.
weergave
schen aan
voerd do
avond ne
oordeel d

Of in
volmaak
sitie feite
met opzet
richten op
vakrecons
reel blad
Maar nie
wijze wa
volbracht

De toek
— toch z
scheiding
dienst in
sprekende
even te i

Ook nu
rige besp
en verder
— en da
geruimd
eeniging,
door beid
teerst, h
mee in
te zijn.

Er ligt
een prik

De, or
„lichtkro
ting zien
objecten,
voor spre

Bij de
er op, da
gelijk va
Hoe be
verdeeld
te nemen
teekent r

De vee
reden ze
nisch oop

Het me
latie onz
behoorlijk

Toch i
(soms ze
verblijven
meermal

Gaat r
kerk binn
sterk op
het aant
lijkheid v
van groc

Een k
met verwo
eisch vo

Voor
moge bij
gepleit.

Zeker

verbeter
er zijn.

kunnen veroor-
opheffing van
leven bedreigd
wegnemen van
an het schild,
tot dooden" en
ten tegen twee
het menschen-

el duidelijk bij
den oorlog is:
elken-prijs", of
gang óók dui-
log-voering en
beperking

verweer nood-
ken van krijgs-
enz. geeft dus
ten van liegen

F.

ONIEK vereniging.

atorium vroeg
at ook andere
bben, en zoo
ing het waar-
an het groote
sommigen in
van het ora-
mogen opmer-
er „foutjes en
n, die immers
nist insluipen.

kleurenrijkdom

er op gericht,
n zoodanig te
el ontstaat.
op dit gebied

iet gebed, zoo-
ntische kerk in
indruk.

het „knielen
neer wensche-
den verloorste“
theologen uit-
volstaan met
en benoedigde
lijk niet aan-
kerkinrichting

uw dient zoo-
len druk geen
half-duister is
rt ook in de
huis.

e daglicht ge-
tan de „stem-
en.
lijk materiaal.
zijn er onder
blijve er af,

te Rotterdam.
A.

sfeer aanvoe-

en die we moeten wegdenken", en omdat ik de noodzakelijkheid bepleit had om het werk „idealiter" te nemen, meende men te kunnen lezen, dat ik aan de uitvoering nogal wat te verbeteren had gevonden en er daarom liever niet over schreef. Nu, met nadruk verklaar ik hier, dat deze uitlegging onjuist is. Van mijn scheiding tusschen compositie en weergave daarvan was de eenige bedoeling: zooveel mogelijk de bespreking van het werk onafhankelijk te maken van toevallig beïnvloedende factoren. Daarom zette ik voorop: stel U voor een weergave waarop de componist niets zou wenschen aan te merken; denk U de compositie uitgevoerd door prima-prima-krachten, die de heele avond niet anders dan „op hun best" zijn. En beoordeel dan het werk.

Of inderdaad bij deze jubileumuitvoeringen die volmaakte sfeer bereikt werd, waarin een compositie feitelijk alleen tot volle recht kan komen — met opzet zweeg ik daarover. Om alle aandacht te richten op het werk zelf. Om het verschil tusschen vakrecensie en beschouwing in een algemeen-cultureel blad te handhaven. En om nog veel meer. Maar niet uit gebrek aan waardeering voor de wijze waarop dirigent en uitvoerenden hun taak volbracht hebben.

De toekenning van het praedicaat „Koninklijke" — toch zeker op te vatten als een bijzondere onderscheiding na 25-jarige toegewijde, solied bevonden dienst in het muziekleven — geeft mij een vanzelfsprekende, zeer gelukkige aanleiding om dit nog even te accentueeren.

Ook nu geef ik om dezelfde redenen, geen uitvoerige bespreking van de prestaties van koor, orkest en verdere medewerkers. Wel verklaar ik gaarne — en daarmee zal alle misverstand wel uit de weg geruimd zijn — dat de Christelijke Oratorium Vereniging, thans Koninklijke Chr. Oratorium Vereen., door beide uitvoeringen blijk gaf, en dat niet voor 'teerst, haar plaats in het Amsterdamsch, en daarmee in het wereldmuziekleven, ten volle waard te zijn.

Er ligt een bijzondere verantwoordelijkheid in, een prikkel om steeds te streven naar het hoogste

De, om hun onbereikbaarheid, onpractische „lichtkronen" als bronnen voor de kunstverlichting zien we veelal vervangen door verlichtingsobjecten, die zoodanig zijn aangebracht, dat ze voor spreker en hoorders geen hinder veroorzaken.

Bij de verwarming onzer kerkgebouwen lette men er op, dat de verwarmingsbronnen zoo weinig mogelijk van plaatselijk aard zijn.

Hoe beter de warmte gelijkmatig over de ruimte verdeeld is, hoe minder luchtstromingen zijn waar te nemen. En minder beweging van de lucht beleeft minder tocht.

De veelgeprezen voetverwarming is ook om deze reden zeker niet ideaal uit wetenschappelijk-technisch oogpunt.

Het mag verwondering wekken, dat aan de ventilatie onzer kerken tot voor enkele jaren zelden behoorlijk aandacht is besteed.

Toch is een ruimte, waar gedurende anderhalf (soms zelfs twee) uur een groot aantal menschen verblijven, uiteraard zeer onfrisch, wat zich ook meermalen demonstreert.

Gaat men, na het eindigen van een dienst, de kerk binnen, b.v. op de galerij, dan valt dit euvel sterk op. Natuurlijk is het volume van het gebouw, het aantal personen, dat aanwezig was en de mogelijkheid van natuurlijke ventilatie op het resultaat van grooten invloed.

Een kunstmatige ventilatie — in den winter liefst met verwarmde lucht — blijft in de meeste gevallen eisch voor een goed ingericht kerkgebouw.

Voor „frisse lucht" — nu in figuurlijken zin — moge bij den bouw onzer kerken nog eens worden gepleit.

Zeker blijkt hier en daar in de laatste jaren van

Afb. 27. Geref. kerk te Renkum.
Architect: Egb. Reitsma, B.N.A.

verbeterd inzicht, doch men meene niet, dat we er zijn.

kunnen, wanneer men als vereeniging zich geregeld doet hooren in een niet onvermaard muziekcentrum als de hoofdstad des lands.

Het is een eere voor de (K.)C.O.V., dat ze door de geschiedenis van de 25 jaren die zoo pas herdacht zijn, getoond heeft zich van haar moeilijke roeping bewust te wezen.

Het stemt tot groote dankbaarheid, dat zij eerst in Schoonderheek, daarna in Cuypers leiders gevonden heeft die begrepen hoe zich dienden te openbaren: de Christen die muziek beoefent, de musicus, die Christen wilde blijven.

Hier ligt de centrale beteekenis van het werk der (K.)C.O.V.: in Christelijke kring was het op dat terrein baanbrekend, openbarend, normgevend, stimulerend tot gezonde navolging.

Men zie de geschiedenis. Het ter gelegenheid van dit jubileum uitgegeven gedenkboek wijst de weg. En op uitstekende wijze, want dit memoriaal is een voorbeeld van goede redactionele beperking bij overvloed van stof, terwijl het ook als drukwerk aan alle redelijke eischen voldoet.

Als we zoo die lijst van ten gehoor gebrachte composities eens nagaan, dan denken we onwillekeurig aan die vaste kern van hoorders die de (K.)C.O.V. gelokt en vastgehouden heeft.

Hoeveel zijn er niet geweest in de hoofdstad, die zelden of nooit eenig ander concert bijwoonden, maar die geen enkele maal gemist werden bij de uitvoeringen van „hun" vereeniging? De C. O. V. is trouw gebleven en heeft trouw gekweekt.

Daar, in het brandpunt van Vaderlandsch muziekleven — en streven stond een Christelijke vereeniging onder eminente leiding op post, en deed muziekkeners en -liefhebbers genieten van religieuze muziek uit oude en nieuwe tijd: Bach, Händel, Haydn, Mendelssohn, — Bruckner, Bruch, Nowowiejski, Doret, Taubmann, Mahler, Franck, Cuypers.

Een bonte rij van werken, zeer verschillend van stijl, maar vrijwel zonder uitzondering zóó vertolkt, dat de uitvoeringen van alle Christelijke oratorium-vereenigingen, die sedert zijn opgericht, gerust gemeten mogen worden met de maat van de K.C.O.V. Dankbaar voor al wat deze vereeniging voor het

Eenzijds wordt door de architecten de taak nog veelal te licht opgevat en vóór dat ze zich aan het werk zetten, zij hun ter overweging aanbevelen wat Dr. Kuyper in „Onze Eeredienst" schreef (pag. 144): „...Wel is het de moeite waard, dat onze

Afb. 28. Geref. kerk te Hillegom.
Architect: Jos de Jonge, B.N.A.

architecten, die telkens opnieuw tot bouwen geroepen worden, zich doordringen van een leidende gedachte, en telkens opnieuw de poging wagen, om, ook op eenvoudige schaal, die leidende gedachte tot uitdrukking te brengen".

Anderzijds zijn de kerkelijke autoriteiten nog niet altijd overtuigd van de noodzakelijkheid om een „deskundige" aan te wijzen, wiens adviezen volle vertrouwen kunnen worden geschonken en die, in gebondenheid aan de gestelde eischen, voldoende geniet om zich als bouwmeester aan zijn schoone taak te geven.

Die autoriteiten mogen hier nog eens worden herinnerd aan een andere uitspraak van Dr. Kuyper (blz. 78): „Schoone kerkbouw is zaak der kunst, Kerkbeheerders, die hierna toe zijn, zijn dus gehouden bij het bouwen van een bedehuis de hulp der bouwkunst in te roepen, opdat het gebouw inwendig en uitwendig schoon zij".

Schoonheid wordt niet verkregen door een kostbare betimmering of fraaie banken. Nog minder door „versieringen", die niet zelden het tegendeel zijn van hetgeen de naam aangeeft.

Doch voor het interieur is de ruimtewerking die ontstaat, door de toepassing van goede verhoudingen van de omsloten ruimte, de primaire factor. Architectuur is ruimtekunst.

Daarnaast komt de tweede, eveneens abstracte, factor voor het verkrijgen van een goed resultaat, namelijk de verlichting, die voor de werking van het interieur van buitengewoon invloed is.

Eerst daarna komen wanden en zoldering, die

Nederlandsch Christelijke muziekleven en daarbuiten heeft mogen zijn, zij onze wensch voor de toekomst, dat ze met dezelfde Christelijke en muzikale toewijding als in de herdachte jaren zich moge wijden aan haar speciale taak, zichzelf nog vaak moge overtreffen, daardoor eigen norm moge verbeteren, en zodoende tot zegen zijn voor alle kunstwaardeerenden, en vooral voor hen die de muziek als gave Gods ontvangen en uitdeelen.

J. L. F.

UIT DE HISTORIE

De Nederlandsch Hervormde Kerk.

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, besloot in haar zitting van Woensdag 7 September 1927, den deputaten voor de correspondentie met de buitenlandsche Kerken o.m. op te dragen: „indien mogelijk een klein geschrift op te stellen of te doen opstellen, waarin een kort overzicht van de geschiedenis, de belijdenis, de kerkinrichting, den zendingsarbeid, het werk der barmhartigheid en de statistiek onzer kerken wordt geboden, dit te vertalen of te doen vertalen in het Engelsch, Duitsch, Fransch en Hongaarsch, bedoeld geschrift en de vertalingen daarvan te laten drukken, en daarvan een voldoende aantal exemplaren te zenden aan de kerken, waarmee wij in correspondentie staan, en het voor hen, die in het buitenland de gereformeerde beginselen wenschen te propageeren, tegen den kostenden prijs beschikbaar te stellen".

Deputaten voornoemd verzochten mij, bedoeld geschrift op te stellen. Het werd geplaatst in het „Gereformeerd Theologisch Tijdschrift" van Januari 1930, onder den titel: „Verleden en Heden van de Gereformeerde Kerken in Nederland". De Duitse vertaling zag het licht in de „Reformierte Kirchenzeitung", 1930, 20—22.

Een jaar later, in het nummer van 22 Februari

met den vloer de ruimte omsluiten, en die wel concreet in teekeningen zijn vast te stellen.

Het uitwendige hangt ten nauwste samen met de omgeving, waarin het gebouw wordt geplaatst.

Goede massa-groeping, afgewogen verhoudingen, strenge eenvoud, het naar buiten tot uitdrukking brengen van de bestemming zijn eenige van de factoren, die, door een bekwaam bouwmeester gehanteerd, het gebouw voor onzen eeredienst tot een karaktervol geheel kunnen doen worden en waaraan een zekere wijding niet valt te ontzeggen.

Moge het de enkele bouwmeesters onder ons, die toonden hun taak ernstig te verstaan — waarvan de resultaten ons reeds hoopvol vermogen te stemmen — gegeven worden om het vraagstuk van onzen kerkbouw, overeenkomstig de „gezuiverde kerkidee", nader tot oplossing te brengen.

Dan zal, naar het woord van Dr. Kuyper, „de kerk met de kunst haar profijt doen. Ze mag de kunst, overmits deze een gave Gods is, niet ignoreeren. Aan het hooge ideaal door de kunst gesteld mag ook de kerk zich niet onttrekken. Alleen maar

Afb. 29. Geref. kerk te Bergen.
Architect: B. T. Boeyinga, B.N.A.

in dit alles heeft de kunst te dienen, in de kerk mag niet anders heerschen dan de Religie" (pag. 87 van „Onze Eeredienst").

Rotterdam.

JOS DE JONGE.

Naschrift. De redactie was zoo welwillend deze artikelen een plaats te geven in de rubriek „Populair-Wetenschappelijke Schetsen". Dat ze hiermee niet de minste aanspraak bedoelen te maken op „wetenschappelijke" behandeling van het onderwerp, moge de schrijver hier uitdrukkelijk constateeren.